

Väänamõisa tee 1, Vääna küla, Harku vald, Harjumaa
Viimistlusuuringud: OÜ Mõisaprojekt
Restaureerimise põhiprojekt: OÜ Arhitektuuribüroo Kapiteel, Jaan Jõgi
Sisekujunduse põhiprojekt: OÜ Mõisaprojekt, Nele Rohtla ja Karmen Riigov
Autori- ja muinsuskaitsealine järelevalve: OÜ Mõisaprojekt, Nele Rohtla ja OÜ Arhitektuuribüroo Kapiteel, Jaan Jõgi
Peatöövõtja: Scandec Ehitus OÜ
Maalingute restaureerimine: OÜ Vana Tallinn ja Tartu Kõrgema
Kunstikooli lõpetanud restauraatorid prof Heli Tuksami juhendamisel
Tellija: Harku Vallavalitsus

KULTUURITEMPLI ILU TAAS PÄEVAVALGEL. ULATUSLIKUD TÖÖD VÄÄNA MÕISA PEAHOONES

Silja Kõnsa

Vääna mõisa peahoone on tähelepanuväärsemaid varaklassitsismi mõisahooned Eestis. Selle ehitamist alustati 1784. a ja lõpetati 1797. a. Tol ajal valitses ehitusbuum ning mõisaomanikud püstitasid aina stiilsemaid ehitisi. Vääna valduse omanikud Stackelbergid tõid ehitusmeistri Itaaliast, sellest ka arhitektuuri väljapaistev erinevus kaasaegsetest.

Hoone on madal, pika korpusega, tiibadel on rotundikujuvõlvitud paviljonid. Kogu hoone kompositsioon on tasakaalustatud ja struktuurikindla üldlahendusega: pikka vertikaalmahtu liigendavad ja raamistavad risaliidid ning akendevahelised pilastrid. Hoone jätab elegantse, viimistletud ja piduliku üldmulje.

Vääna mõis kuulus kuni 1919. a maareformini Stackelbergidele ja alates 1920. a kuni praeguseni tegutses seal kool.

PÕHJALIK EELTÖÖ TAGAB HEA TULEMUSE

Mõisas valitsenud kultuuri- ja kunstilembus ning hoonete väljapaistev arhitektuur andsid juba 1990. aastatel alust arvata, et paljud tagasihoidlikud siseruumid on olnud varem sootuks kunstiküllasemad.

Kogu hoone siseruumide viimistluskihtide uuringud 2012.–2013. a viisidki oodatud tulemuseni. Selle töö tegi OÜ Mõisaprojekt viisil ja tasemel, mis tõid päevavalgele seni leidmata ajaloolised tapeedid, maalingud ja fragmen did algupärastest põrandatest.

Uuringutele järgnes 2013. a projekteerimine. On oluline toonitada, et tiptasemel arhitektuuriteose restaureerimise ehitusprojekti peab koostama ajaloolise arhitektuurikeele hea asjatundja, kes mõistab tuua esile kultuuripärandi väärtuse ja vajaduse korral lisab konteksti arvestava konstruktsiooni või detaili. Kõnealused põhiprojektid vastasid neile kriteeriumidele.

Restaureerimiseks kuulutati välja riigihange. Riigihanke sõnal ei ole hea maine ning eriti kehtib see ajalooliste hoonete puhul, kus tööd võivad osutuda kavandatud

aja-, materjali- ja oskusmahukamateks. Selliseid olukordi tuli ette ka Väänas.

Restaureerimine algas 2014. a kevadel ja vältas järgmise hilissügiseni. Kavandatud tööd olid mahukad ja pingelise eelarvega: kogu tehnilise taristu uuendamine, ahiküttelt keskküttele üleminek, katusekatte vahetus koos kandekonstruktsioonide remondiga, fassaadide ja siseruumide täismahus restaureerimine. Lisandusid samal ajal tehtavad väliuuringud. Tööde maht ja keerukus eeldasid professionaalset töökorraldust.

TÖÖMAHT KASVAS E HITUSE KÄIGUS MÄRGATAVALT

Fassaadide restaureerimist alustati 2014. a kevadel plaaniga eemaldada tsementkrohvi parandused ja hilisem lahtine krohv. Lisaks plaaniti teha seinapindade ja arhitektuursete elementide parandused ning järgmisel suvel jätkata krohvimis- ja viimistlustöödega.

Esimene tõrge tekkis pärast seinte ja karniiside survepesuga puhastamist, sest ilmnes, et peaaegu kogu soklikorru ja liivakivist vahekarniis on kaetud 1980. aastate lõpust pärineva betoonitugevusega tsementkrohvi ga.

Ehitaja ettepanek oli tsementkrohvi mitte eemaldada, põhjenduseks ehitushankes selle töö vajalikust väiksem näidatud maht, samuti arvamus, et tsementkihi tagapõhjad on kuivad ja tekib risk rikkuda töö käigus kivipinnad. Autorist muinsuskaitsealine järelevalve teostaja arhitekt Jaan Jõgi argument oli aga põhiprojektis selgelt kirjas olnud tingimus eemaldada fassaadidelt tsementkrohv; see argument tugines ehitusfüüsikaliste kaalutlustele ning ajaloolise hoone üldtunnustatud restaureerimispõhimõtetele. Vahemärkusena lisagem, et Vääna mõisa peahoone arhitektuur on ülinõudlik ning selle restaureerimine eeldab hoone väärtusele kohast tehnoloogiat ja meisterlikku teostust.

Järelevalve jäi endale kindlaks ja nii tuli liivakivist vahekarniisilt eemaldada kogu tsemendikiht. Sobiva meetoodika väljatöötamiseks korraldati koostöös Hiiumaa

(1)

(2)

(3)

(4)

(1) Peahoone esifassaad 2013. a. Fotod Silja Konsa (2) Peahoone esifassaad pärast restaureerimist 2015. a (3) Tagafassaad pärast survepesuga puhastamist 2014. a. Soklikorrus ja karniisid on kaetud tugeva tsementkrohviga (4) Õppepäev 2014. a. Tugev tsementkrohvi kiht eemaldatakse mehaaniliselt

Ametikooli erialarühmaga kahepäevane õppepäev. Spetsialist Hans Lindebergi juhendamisel eemaldati tugev tsemendikord mehaaniliselt meisli ja haamri abil viisil, mis säilitas kivipinnad ning kohati isegi algse viimistluskrohvi. Fassaadide survepesu ja käsitsi puhastamise järel krohviti soklipinnad hüdraulilise lubikrohviga. Põhikorruse seinad krohviti järgmise aasta kevadel-suvel lubikrohviga ja fassaadid kaeti lubivärviga.

Siledade seinapindade krohvitöödega võis jääda rahule, ent dekoratiivsete profileeritud elementide restaatorioskusi eeldav krohvimine ja viimistlemine käis ehitajale kohati üle jõu. Ebaõnnestunud tööd tuli korduvalt ümber teha. Kui vahekarniisi krohvimine väärrib lõpuks tunnustust, siis liivakivist elementide – räästakarniisi, poolsammaste ja pilastrite baaside ning kapiteelide – krohvimises ei saavutanud töö teostaja hoone nõudliku arhitektuuri väärilist taset.

KATUSEST RÕDUNI

Juba projekteerimisjärgus nähti ette tehniliselt rahuldavas seisukorras katusekatte väljavahetamine. Sellise otsuse tingisid räästapleki ebapiisav ülekate, ühekordsete valtside nõrgad kinnituskohad ja ajastule mitteomased suured plekitahvlid.

Katusekatte lahtivõtmisel selgus, et visuaalsel vaatlusel silma hakanud puudustele lisandusid eelmiste ehitajate-restaatorite parandamata jäetud kandekonstruksioonid. Ka varjatud tarindid tuleb restaureerida – ajalooliste konstruktsioonidega samaväärsetena.

Seda põhimõtet aluseks võttes proteesiti või asendati kahjustunud sarikaotsad kvaliteetse puiduga, peaaegu täies mahus müürlatid ja osaliselt roovitus ning paiguti laetaladki. Peaaegu kõik nimetatud oli lisatöö, kuid vajalik lähtuvalt heast ehitustavast ning kõrgetasemelise restaureerimise põhimõtetest.

Hoone eksterjöõri restaureerimise juurde kuulus aja jooksul lagunenu ja hävinud tagarõdude taastamine. Alles olid küll tagafassaadi väikeste külgrõdude käilakujulaadsed liivakivist konsolidid ja neile toetuv põrand, puudusid aga funktsionaalselt ja arhitektuurselt olulised võrepiirded.

Rõdud restaureeriti ajalooliste eeskujude alusel. Arhitektooniliselt saab teostatud töö hea hinnangu, seejuures toon eraldi esile rõdu sammaste toskaana orderi vormikaanoneid üksikasjalikult järgivad teostusjoonised ja nende järgi treitid Orgita dolomiidist sambad. Tagarõdu taastamine oli väliruumi terviklikkuse ennistamise ja koolirahvale funktsionaalse lisavõimaluse loomise aspektist igati põhjendatud.

AVANESID INTERJÖÖRI VARALAEKAD

Siseruumide restaureerimisel lähtuti ühest küljest ajaloolise substantsi maksimaalsest säilitamisest ja teisalt kooliks kohandamisest.

Säilitati ajastule stiiliomane anfilaadsus ja taastati hoone keskne pidulik saal, mis oli varem kasutuses klasisiruumina. Kõik mõisaegsed majapidamisruumid sokli-

korrusel võeti kasutusse – garderoobide, köögi, söökla, klasside ja abiruumidena. Seni tühjalt seisnud keldritesse ehitati katlamaja ja sinna kohandati ka mõisa muuseumi ruumid.

Sisearhitektuurses lahenduses domineerib varaklassitsistlik kujundus, millele liituvad hilisemad historitsismi-perioodi kihistused, kajastades nii meie mõisate arengulugu kui ka järgides autentsuspõhimõtet.

Siinkirjutajale pakkusidki enim üllatusi hoone interjöörid. Kui välisruumi üldlahendus ja detailid olid nähtaval, siis siseruumide pinnad, mis seni olid hilisemate kihistustega kaetud, avanesid restaureerimise käigus justkui varalaejad. Need esitlesid mitme ajastu maalinguid, tapeetide esinduskogu ja parkettpõrandate meistriteoseid. Et tegu on õpikeskkonnaga, võib vaid aimata selle inspiireerivat mõju õpilastele.

Kokkuvõttes võib restaureerimistöödega rahule jääda, sest kogu väärtuslik originaalsubstants säilitati, konserveeriti või restaureeriti. Lisatu on selgelt uus, ühtaegu nähtav, kuid mitte domineeriv. Restaureerimise lõpetamist ja viimase lihvi andmist jäävad ootama mõne esindusruumi, sh läänepaviljoni kuppelsaali seinamaalingud ning tapeedikollektsiooni eksponeerimine.

Üks tavatult kaunis ja eriline kultuuritempel on oma endises arhitektuuri- ja kunstikeeles taas loetav. Väana mõisa peahoone on saanud tagasi väärilise koha meie mõisaarhitektuuris, olles ühtlasi nii suurepärase õpi- ja kasvukeskkond haridusmaastikul kui ka kohaliku kogukonna identiteedimajakas.

NELE ROHTLA KOMMENTAAR MAALINGUTE RESTAUREERIMISE KOHTA

Suure töö tulemusena ja kahjustunud pindadest hoolimata õnnestus Väana mõisas restaureerida mitu varaklassitsistlikku maalingut.

Hoone tervikliku siselahenduse seisukohalt oli väga oluline keskse saali Pompei stiilis maalingute taastamine. Maaling rõhutab kogu hoonete iseloomulikkust suursugusust, õhulisust ja kergust: akende vastas olevast ruumiliselt maalitud sammastega portaalist ning otsaseinte maalitud akendest paistavad maastikud koos helesinise taevaga.

Eriline pärl on kuppelsaali laemaaling, mille autor on Paridon Jakob Neus (1797). Siinse laemaalingu osaliselt kahjustunud krohv ja värv kinnitati ning väike maalinguosa retušeeriti. Erinevalt laemaalingust olid seinamaalingud üle värvitud, mistõttu vajasid need ettevaatlikku ja aeganõudvat avamist. Nii kuppelsaali kui ka keskse saali restaureerimine õnnestus tänu teostajate missioonitundele, sest tellijapoolset mõistmist ja raha jäi just nende maalingute puhul eriti napiks.

Restaureeriti ka historitsistlikke laemaalinguid. Huvitava leiuna tuli välja neogooti stiilis lagi saali kõrvalruumid.

Maalingute restaureerimine küll õnnestus, kuid lõpukiirustamise tõttu ei saanud osa neist viimast lihvi – ehk antakse restauraatoritele võimalus töö lõpule viia.

(5) Profiilide vormitäpsus jäi saavutamata (6) Esindusruumid enne restaureerimist (7) Esindusruumid pärast restaureerimist (8) Läänepaviljoni kuppelsaali maalingud enne restaureerimist 2013. a (9) Läänepaviljoni kuppelsaal 2016. a